

Jak jsem do války rukoval

Aneb Harmonika

Jiří Hofman

Do Svobodovy armády jsem koncem února 1944 nastupoval s harmonikou. Ne, ten den, kdy nás kolem šedesáti mužů a jinochů šlo z Martinovky do Rovna k odvodu hudba nevyhrála. Místo toho leckterá mladá maminka s dětmi u sukně umanutě s pláčem tvrdila „táto, my Tě nepustíme, oni nám Tě tam zabijí“. Což se u mnohých, bohužel, stalo. Tak to s malými obměnami chodilo po staletí. Bude tomu jednou konec?

Obecní sluha, strejc Krasandovič, za prvních sovětů i za němců svolával naše táty na schůze prostě „večír je valná hromada“ (malá sestřička nabízela tátovi peřinku, aby ho to v té hromadě tolik netlačilo) nebo „zejtra všichni dospělí na schůzi, bude se kolchoz zakládat“. Když napadlo hodně sněhu vyvolával „s lopatama na silnici na čtrnáctý kilometr“. Asi tři týdny po Hromnicích v roce 1944, v kterýžto den Rudá armáda vyhnala Němce z Martinovky, strejda obešel všechna stavení se vzkazem „zejtra všichni mužští od 18 do 50 let přijdou do rovenského vojenkomatu“. Takže to bylo přece jen trochu jiné než po staletí. Žádné „musíte“. Tak nějak prostě jsme si všichni jakoby řekli „Je třeba, tak půjdeme“. A šli jsme. Bez vyjímek.

Jo, ta harmonika. Táta si opatřil heligonku hned po první světové. Nejdřív hrával sám. Moc mu to nešlo – levou ruku mu na frontě prostřelili. Přesto, jak mu postupně pět kluků v rodině dorůstalo, učil je na ni hrát. Kluci vrzali, pak i hráli, dcerky občas učily ty zbývající při tom tancovat. To byly naše jediné taneční kurzy.

Byli jsme troje děti, jedenáct dohromady; maminčiny, tátovy a obou dvou. Dodnes se navzájem máme rádi díky rodičům, kteří spíše „své“ dítě napomenuli a „druhému“ odpustili a dopřáli. Dvacet sedm neteří a synovců, kteří si rozumí nejen s námi, staršími ale i mezi sebou jsou důkazem, že rodiče dokázali lidsky žít. Jsme jim za to všichni upřímně vděční.

K těm jedenácti dětem znenadání přibylo dvanácté. Toho roku, kdy Němci vyvraždili rovenské Židy, zaplakalo jednou nad ránem pod našimi dveřmi dítě. Leželo ve sněhu jen v lehké peřince. Asi sedmiměsíční chlapeček, zbědovaný, hubeňoučký, tělíčko samý bolák a srab. Maminka s děvčaty ho heřmánkem vyléčily, vypíplaly a byl náš, šestý kluk. Říkali jsme mu Josef. Když vyrostl tak, že když se postavil na špičky, viděl už na stůl, přišli si pro něj jeho teta s tátou. Nevzali si ho, neměli domov. Za čas všichni odešli. Na dlouho. Pepíka jsme pak léta hledali. Nenašli. Za 52 roky poté, kdy pod našimi dveřmi zaplakal, nás našel sám. Za nějaký ten den nás, co jsme naživu, objel všechny i hrob rodiči navštívil. Brácha – tak jsme ho vítali i s ním loučili do příštího slíbeného příjezdu. Za týden mi z Izraele pozdě večer telefonoval jen proto, že mi musel říci. „Jsem hrdý na to, že jsem váš brácha“. Jméno Josef si ponechal. V českém znění.

Abych se vrátil k té harmonice. Na vojenkomat jsme šli z pěti bráchů jen tři: nejstarší, již ženatý, nejmladší a já, tak skoro prostřední. Ti dva další narukovali těsně před válkou do Rudé armády, přesněji do „stavebních praporů“. Evakuace. Sibiř. V tajze, třista kilometrů od Ulan-Ude (najdete si ho na mapě?), na palouku do hlubokého sněhu povalený smrk a na pařezu úhlem napsáno „zavod nomer 305“. Tak to stavěli a postavili a vyráběli v něm. Pak stavěli a opravovali továrny za postupující

frontou. Měli jsme je již za ztracené a mnohokrát jsme oplakali. I na svadbách sester, které se za němců vdávaly. Až po válce přišli domů na Volyň. Ten starší jako vedoucí party několika set řemeslníků. Přemlouvali ho, aby do Čech nejezdil a ne a ne ho pustit. To se stávalo více Čechům. O něčem to svědčí. Do Čech oba bráchové odjeli jako čerství ženáci.

Na vojenkomatu jsme se sešli s mužskými z Dembrovky, Hrušvice, obou Špakovů, České Janovky, ba až z Mirotína a Závidova a z dalších vesnic. Nejdříve nám kapitán řekl, že nastoupíme do československé jednotky. Pro nás žádná novinka. To nám sdělil Hlasatel, takové novinečky naší organizace Blaník, již dávno předtím. Lékař si nás prohlédl, asi deset martinovských nevezl. Mezi nimi nejstaršího a nejmladšího brácha. Prý srdíčko. Nemýlil se. Jeden se dožil sotva dvačtyřicítka a druhý se nedožil šedesáti. Když ho nevezli do armády, tak na Martinovce za druhých sovětů učil; místo skutečného učitele, který byl v 2. paradestantní. Jejich letadlo narazilo v mlze na Tatry. Našli je dlouho po válce. Pojedete-li do Tatraských Zrubů na zotavenou, snadno najdete jejich pomník a na něm také jeho jméno. Martinovského učitele, Josefa Svobody. Zahynul, jako přemnozí jiní, za svobodu Československa a asi dalšího kousku Evropy.

Kapitán nám na rozloučenou řekl „běžte molodci domů a za dva dny přijďte na rovenské nádraží. Ale jídla si vezměte dost, pojedete dlouho“. Tak nás 48 z Martinovky na nádraží přišlo. Všichni, kteří měli. S jídlem, s baťohy, samohonkou, s hrnci a já navíc s harmonikou. Táta mi ji dal bez váhání. Nejmladší brácha na ní beztak jen vrzal a teď v osmnácti letech na něj spadla všechna dřina na našem nemalém hospodářství – kdepak harmonika. S vesnicí a s blízkými jsme se jaksepatří rozloučili. Šel jsem také k sousedům, kde jsem měl známost s tím, že si pro ni po válce přijdu. No, nepřišel jsem pro ní. Přijeli obojí naše rodiče se zbytkem svobodných dcer za námi. Do Hlubočan na Vyškovsku. Takže téměř za čtyři roky po krátkém rozloučení. Máme dva syny, přivedli nám snachy – holky do nepohody a ty nás obdařily vnuky. Sedm chlapů je na tři ženské v jedné rodině trochu moc, ale zato někteří okolní majitelé dcer a dorůstajících vnuček mi říkali a říkají „pane velkomužný“.

Zase jsem od té harmoniky odbočil někam jinam. Zařadili jsme si z dobytčích vagonů „těplušky“. Ze sedmi martinovských českých legionářů z první světové jeli s námi do Jeřémova v Tulské oblasti celkem tři. Kromě toho dva polští důstojníci, kteří se ve dvacátém roce na Martinovku přiženili, když jejich pluk u nás asi šest měsíců stál. Vy, kteří trochu popisovanou dobu na Volyni znáte, se rázem zeptáte „jakto, že je banderovci nezavraždili?“. Chtěli, ale nemohli. Dlouhé měsíce jsme před banderovci Martinovku i se zbraněmi v ruce střežili. Obstáli nejen polští důstojníci, ale více dobrých pronásledovaných lidí. Kolik nevíme. Už nám to nemá kdo říci. Jedno ale víme, že patří mnohokrát poděkovat těm několika odvážným, kteří založili Blaník a kteří mnohým jako já dodali odvahy, odhodlání a snad ještě něčeho navíc, co se zdráhám pojmenovat.

Všichni tito starší vojáci nás vzali do určení; jak lze vůbec v teplušce žít, jak vařit, topit a mnoho jiných užitečných znalostí jsme od nich pochytili. Na delší zastávce někde v Polesí si jeden z nich vzpomněl: „Máme málo česneku a také cibule. Kdopak ví, jak to bude v Rusku“. Tak jsme s kamarádem šli do vsi. Ke komu? Na faru. Katolickou. Jakým zázrakem obstála to nevíme. Možná, že tam byli trvale sovětští partyzáni a tak se „tovarišč ksiondz“ i s farou zachránil. Oslovil jsem kuchařku ukrajinsky, odpověděla polsky.

Vyměnili jsme si s kamarádem pohledy a já spustil: „*Prosze pania jestesmy polscy zolnierze i jedziemy do polskiego wojska. Prosimy troche czosnku i cebuli*“. Dostali jsme. Navíc kus slaniny a každý křížek na čelo se slovy „*niech was Bóg prowadzi*“. Že bychom proto zůstali naživu, navzdory tomu, že jsme se dopustili podvodu? Přitom kamarád byl v 2. paradesantní na Slovensku až do samotného trpkého konce. Já zas jinde. Ale o tom, potom.

Velitelem transportu a jedinou uniformovanou osobou byl ze zranění vyléčený nadporučík z vojenkomatu. Pobyl půlden v jedné tepluše, pak v jiné, popovídal, vodky popil a čím více nás poznával, mizela slupka jeho vojenské upjatosti a uvnitř ní byl srdečný ruský člověk. Když se s námi v Jefrémově loučil, měl slzy v očích, řekl mnoho srdečných slov a také prohlásil „*takovo ešalona u menja ješčo ne bylo, ni odin otstajuščij*“. (Takový transport jsem ještě neměl, ani jeden zatoulaný chlap). Kousek se s námi svezl nějaký cizí kapitán. S velkým zanícením nás přesvědčoval, že žádná československá vojenská jednotka není a že zcela určitě nás zavezou na Sibiř do lágrů. Nevěřili jsme mu. Věřili jsme tomu, co jsme četli v Hlasateli.

V našem martinovském vagonu-tepluše jsem moc nepobyl, často ani nenocoval. Mohla za to harmonika. Zvali mne k sobě a pak mne přebírali jejich sousedé. Když jsem skončil v posledním, mohl jsem začít v prvním vagoně. A jak jsem tak teplušky obcházel, tak jsem i různé lidské osudy slyšel. O mučednictví Českého Malína kdosi vyprávěl a že prý nějakí kluci od Lucka s námi jedou, kteří přes linii fronty přešli, o řádění Němců a banderovců, jak kluci za vodu a máslo zbraně od Maďarů kupovali. No, to jsme znali. Zbraně, kterými jsme Martinovku před banderovci střežili, pocházely z podobných „arzenálů“. Z těch asi 480 mužů, kteří v transportu byli, mi ti cizí vyprchali z paměti, ale mne si sem tam některý zapamatoval.

Do Jefrémova jsme jeli asi deset dnů. Poprvé tam jsme uslyšeli slovenskou řeč a povely pronášené vojáky v československých uniformách. Některým slovenským slovům jsme nejdřív nerozuměli, ale brzy jsem mezi Slováky našel přátele. Na celý život.

Dne 16. března 1944 jsme byli prezentováni. Z martinovských nás uznali schopnými služby 39 a 9 poslali zpět k rodinám. Byli mezi nimi naši tři legionáři z první světové a oba polští důstojníci. Jeden místo domů, šel do polské armády. Zúčastnil se dobytí Berlína. Vrátil se pak do Čech ke své ženě, dvěma dcerám, ke kterým potom přibylo 8 vnuků. Náš martinovský starosta po několika volebních obdobích, účetní v krátkodechém kolchozu, kapitán Józef Zbierajewski.

Dostal jsem klasifikaci „A s vadou“ a přidělení k 2. paradesantní. Po prvním seskoku padákem mne od brigády vyhnali. Další doktor měl pravdu. Tomuto vyhnání přihlížel nějaký cizí důstojník. Zeptal se mne: „Nechceš dělat radistu?“ Neměl jsem nejmenší tušení o co jde, ale s rukou u čepice jsem bez zaváhání odpověděl „hlásím, pane kapitáne, že chci.“ A tak ten svět elektromagnetických vln, megahertzů, mikrovlnné techniky, radarů, elektroniky a později počítačů se mi stal od této chvíle do dneška osudem. Nelituji toho, že jsem se stále musel učit. Naopak, jsem vděčen podplukovníkovi Skokanovi, pozdějšímu náčelníkovi všech spojařů 1. čs. samostatného armádního sboru v SSSR za to, že mi v pravou chvíli, v okamžiku jedné z životních křižovatek, takovou otázku položil. Je příznakem obrovské tragédie z prvu nadějně doby, že ho v padesátých letech popostrčil před popravčí četu jeho vlastní švagr. Jen o několik měsíců dříve, než byl před ní postaven sám.

A co harmonika se zeptá čtenář, který měl trpělivost se dočíst až sem. Tak často a dlouho jako v transportu jsem na ni již nikdy nehrál. Několikrát v Jefrémově, pak před a po Dukle a naposledy v pětačtyřicátém v Praze. než jsem zjistil, jací jsou tady kabrňáci. Nejen ve hře na harmoniku.

Bylo to asi 7 let po válce, kdy nás, asi deset volyňáků jelo z Jeseníků z měsíční lesní brigády. Někde poblíž Vrbna pod Pradědem přistoupil k nám chlápek, chvíli poslouchal, ocenil naše baťohy k prasknutí nacpané čerstvými malými hříbkami a najednou vyhrkl „ nejste vy z Volyně?“ „ Jsme.“ I přišla řeč na ten transport do Jefrémova, protože většina z nás v něm byla a ten chlápek také. Když najednou mezi řečí prohodil „ jó, a byl tam takovej jeden s harmonikou“ tak jsem se uculoval. Podíval se na mne a zeptal se „ nebyl jsi to Ty?“ „ Jo“ povídám a bylo nám to všem nějak moc milé.

Mnoho, mnoho let po válce syn kramařil na půdě dědova a babiččina domku v Hlubočanech. „ Tatí, je tam nějaká harmonika, pojd' se podívat.“ Byla tam. U ní několik drobností, důstojnická brašna a v ní mapy, seznam čtyřiceti radistů, kterým jsem velel, dokonce několik dopisů – trojúhelníků z těch, které mi sestry a Slávka poslaly a které mne našly. synek na ruských mapách slabikoval: Dukla, Liptovský Sv. Mikuláš, Turčanský Sv. Martin, Púchov. Jen to, nač jeho Bukovská trpělivost stačila. Dokumenty jsem dal do síně tradic vojenského svazku, který je (asi už jen byl) nositelem historických tradic naší brigády. Synek stlačil na harmonice klávesy. Už zněla falešně. Chtěl si ji mermomocí vzít. Nakonec jsem ho přemluvil. Rozhodl poslední argument. „ Ti, kteří před Tebou na ni hráli nikdy nehráli falešně. Koupím Ti kytaru.“

Nehráli falešně.....Nehráli falešně nejen oni, ale většina všech našich u nás na Volyni a nejen na harmoniku.

Sepsáno 50 let po vstupu do československé armády dne 16. března 1994 v Praze a věnováno sestrám a bratrům mým a mojí ženě, jejich manželům a manželkám a jejich potomkům. Především pak všem našim rodičům a jejich světlé památce.

Jiří Hofman